

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Salonen, Sanni; Kaittila, Anniina; Alin, Minna; Leinonen, Leena; Anis, Merja
TITLE	Jälkihuolto mielenterveydellistä tukea tarvitsevien nuorten itsenäistymisen tukena
YEAR	2025
DOI	https://doi.org/10.30668/janus.147092
VERSION	Publisher's PDF.
CITATION	Salonen, Sanni et al. Jälkihuolto mielenterveydellistä tukea tarvitsevien nuorten itsenäistymisen tukena Janus vol. 33 (4) 2025, 409–430 DOI: 10.30668/janus.147092
LICENSE	CC BY NC ND

JÄLKIHUOLTO MIELENTERVEYDELLISTÄ TUKEA TARVITSEVIEN NUORTEN ITSENÄISTYMISEN TUKENA

Sanni Salonen: VTM, yliopisto-opettaja, väitöskirjatutkija, Turun yliopisto
Anniina Kaittila: dosentti, erikoistutkija, Turun yliopisto
Minna Alin: VTM, yliopisto-opettaja, väitöskirjatutkija, Turun yliopisto
Leena Leinonen: YTT, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto
Merja Anis: VTT, professori, Turun yliopisto

*sanni.a.salonen@utu.fi; anniina.kaittila@utu.fi;
minna.alin@utu.fi; leena.leinonen@uef.fi; merja.anis@utu.fi*

Janus vol. 33 (4) 2025, 409–430

Tiivistelmä

Siirtymässä lapsuudesta aikuisuuteen nuori tarvitsee lähiympäristönsä tukea ja ohjausta. Avun ja tuen tarve on entistä merkityksellisempi, jos nuori on lapsuudessaan kohdannut traumaattisia kokemuksia tai psykisiä haasteita. Artikkelissa tarkastelemme jälkihuollon tarjoaman tuen roolia sellaisten nuorten aikuistumisessa, jotka ovat olleet lastensuojelun sijoittamina ja joilla on ollut tarve psykiatriselle tuelle. Artikkelin pohjautuu laadulliseen narratiiviseen haastatteluaineistoon, joka on kerätty vuosina 2021-2022. Tutkimme jälkihuollon roolia nuorten tukena sijaishuollon jälkeistä itsenäistä elämää aloittaessa ja tekijöitä, jotka ovat nuorten kokemusten valossa keskeisiä toimivan jälkihuollon näkökulmasta. Tutkimustuloksissa ilmenee sekä työntekijöiden osaamiseen ja taitoihin, työn toteuttamisen rakenteisiin ja tarjottaviin tukimuotoihin liittyviä tekijöitä. Keskeisimpinä tekijöinä toimivalle jälkihuollolle nousivat muun muassa työntekijöiden pysyvyys, kohtaamisten ilmapiiri, työntekijöiden ammatillinen osaaminen sekä mahdollisuus konkreettisen avun ja tuen saamiseen.

JOHDANTO

Itsenäistyminen lapsuudenperheestä ja -ympäristöstä on prosessi, jonka valtaosa ihmisistä käy läpi nuoruuden ikävaiheessa. Itsenäistymiseen elämänvaiheena liittyy usein sekä myönteisiä että kielteisiä tunnekokemuksia ja lukuisia konkreettisia muutoksia, kuten omaan kotiin muuttaminen ja taloudellinen itsenäistyminen (Törrönen & Vauhkonen 2012). Yhteiskunnan tuki muutosvaiheessa on välttämätöntä, jos nuoren oma tukiverkosto on riittämätön tai nuorella on runsaasti tuen tarpeita. Lastensuojelun sijaishuollon asiakkuudessa eli lapsuudenperheestään lastensuojelun tukitoimena sijoitettuna olleet nuoret ovat yhteiskunnassamme haavoittuvassa asemassa, erityisesti itsenäistymisvaiheessa. Lukuisat tutkimukset ovat paikallistaneet näiden nuorten kohtaavan ikätovereitaan enemmän haasteita hyvinvoinnin kannalta keskeisillä elämän osa-alueilla, kuten kouluttautumisessa, työllistymisessä ja asumisessa. Laitossijoituksissa olleilla nuorilla on myös havaittu kohonnut riski muun muassa mielenterveysongelmiin, asunnottomuuteen ja päihteiden ongelmakäyttöön. (mm. Heino & Johnson 2010; Backe-Hansen ym. 2014; Courtney ym. 2018.)

Jälkihuollon tavoitteena on tukea lapsen tai nuoren kotiutumista sijaishuollosta ja auttaa aikuistuvaa nuorta saavuttamaan riittävät valmiudet itsenäiseen elämään. Suomessa jälkihuollosta palveluna säädetään lastensuojelulaissa ja sitä tulee tarjota jokaiselle lapselle ja nuorelle vähintään puoli vuotta kestäneen kiireellisen sijoituksen, sijaishuollon tai avohuollon sijoituksen jälkeen. Tarvittaessa jälkihuolto voidaan myöntää myös harkinnanvaraisena tukipalveluna nuorelle vailla lastensuojelun sijoitushistoriaa. (LSL 417/2007, 4§; 37§; 75–77§.) Vuonna 2023 jälkihuolto kosketti yli kolmeatoistatuhatta suomalaislasta ja -nuorta; heistä valtaosa eli 91 prosenttia oli yli 18-vuotiaita (Forsell & Kuoppala 2024). Jälkihuollon asiakaskunta on viime vuosina laajentunut lakimuutosten johdosta. Ennen vuotta 2020 palvelu oli säädetty päätymään viimeistään asiakkaan täyttäessä 21 vuotta, mutta tuolloin ikäraja nostettiin 25 vuoteen (Laki Lastensuojelulain muuttamisesta 542/2019). Vuoden 2024 alussa jälkihuollon ikäraja muutettiin jälleen laskemalla se 23 vuoteen (HE 56/2023). Lakimuutosta on kritisoitu laajasti ja siitä johtuen jälkihuolto on tutkimusteemana hyvin ajankohtainen.

Sijoitettuna olleiden nuorten tarve jälkihuollon tuelle on edellä esitetyistä riskitekijöistä johtuen selkeä. Vielä suuremmaksi yhteiskunnan tarjoaman tuen tarve kasvaa, mikäli nuorella on lastensuojelutaustansa ohella tarve mielenterveydelliselle tuelle. Tässä artikkelissa tarkastelemme tätä erityistä asiakasryhmää. Aineis-

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

tomme koostuu sellaisten jo täysi-ikäisten nuorten haastatteluista, jotka ovat olleet sijaishuollon asiakkaina ja joilla on ollut tarve mielenterveydelliselle tuelle. Tutkimuskysymyksemme on: *mitkä tekijät tuottavat lastensuojelun ja mielenterveydellisen tuen tarpeessa olleiden nuorten näkökulmasta toimivaa jälkihuoltoa?*

Tutkimus suomalaisesta lastensuojelun jälkihuollosta on lisääntynyt viime vuosina (esim. Hirschovits-Gerz ym. 2022; Korkiamäki ym. 2024). Tiedämme kuitenkin suomalaisessa kontekstissa jälkihuollon asiakkaina olevien nuorten kokemuksista ja jälkihuollon vaikutuksista nuorten elämään vasta vähän. Jälkihuollon toteuttamisen työtavoissa on todettu vaihtelua ja sen kehittämistä puuttuvat selkeät toimintakäytännöt (Salenius 2021). Tutkimuksemme täydentää aiempaa tutkimusta nostamalla esiin erityisenä asiakasryhmänä lastensuojelun lisäksi mielenterveydellisen tuen tarpeessa olevien nuorten ääntä. Pyrimme tuloksillamme tuomaan esiin lastensuojelutaustaisten nuorten näkemyksiä palvelujen kehittämiseen ja täten vahvistamaan palvelujärjestelmää ja sen läpinäkyvyyttä (THL 2023).

JÄLKIHUOLLON ROOLI NUORTEN ITSENÄISTYMISEN TUkena

Itsenäistymisvaiheeseen kuuluvat sekä valmistautuminen aikuisuuteen että mahdollisuus irrallisuuteen osasta aikuisuutta sääteleviä normeja ja velvoitteita (Isoniemi 2017; Honkatukia ym. 2020). Nuoruusiässä impulssikontrolli on usein puutteellista ja nuori tarvitsee asioidensa hoitamiseen huomattavasti enemmän ohjausta ja tukea kuin käyttäytymisen perusteella voisi olettaa (Hermanson & Sajaniemi 2018). Tällöin perheen ja nuoren muiden sosiaalisten tukiverkoston merkitys korostuu, ja itsenäistyminen ilman riittävästi tukea voi olla nuorelle psyykkisesti kuormittava tilanne (Yliruoka ym. 2020). Lastensuojelusta täysi-ikäistyville nuorille tarkoitettuna jälkihuollon ajatellaan kompensoivan sellaista aikuistumisen ja itsenäistymisen tukea, jota nuoret jäävät omien verkostojensa puutteen vuoksi vaille. Suomessa lastensuojelun sijoittamina olleet nuoret ovat tutkitusti kokeneet jääneensä yksin itsenäistymisvaiheessa (Honkatukia ym. 2020). Ruotsalaistutkimuksen perusteella he myös kokevat pelkoja liittyen yksinäisyyteen ja sosiaaliseen hylkäämiseen taustojensa ja puuttuvien perhesuhteiden vuoksi (Höjer & Sjöblom 2010).

Jälkihuolto voi sisältää asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn, terveyteen tai koulutukseen liittyvää tukea. Nuorilla on lastensuojelulain mukainen oikeus jäl-

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

kihuoltoon, muttei velvoitetta sen vastaanottamiseen. Suomessa jälkihuollon palvelujen toteuttamismuodoissa ja työtavoissa on tunnistettu valtakunnallisesti eroavaisuuksia (Yliruka ym. 2020; Salenius 2021; Hirschovits-Gerz ym. 2022). Pohjoismaisen tutkimuksen mukaan vain suhteellisen pieni osuus jälkihuoltoon oikeutetuista nuorista saa riittävästi informaatiota jälkihuollosta ja ohjautuu sen piiriin (Paulsen & Bergen 2016). Keskeisenä syynä on, että jälkihuollosta päättäminen on työntekijälähtöistä ja toteutuu ilman nuoren tilanteen perusteellista arviointia (Paulsen ym. 2020). Työntekijät saattavat nähdä jälkihuolto-oikeutetut nuoret joko liian hyvinvoivina, jotta jälkihuollolla pystyttäisiin vahvistamaan heidän toimintakykyään, tai päinvastoin olevan liian heikossa asemassa ollakseen autettavissa jälkihuollon tuella (Oterholm 2018). Nuoret eivät myöskään aina halua tai ole kykeneviä ottamaan vastaan tukea. Jälkihuoltoa saavatkin todennäköisimmin nuoret, joilla on riittävät henkiset resurssit sitoutua palveluihin, ja joiden ongelmat eivät ole liian monisyisiä (Bakketeig & Backe-Hansen 2018). Isossa-Britanniassa sosiaalityöntekijöiden tarjoaman tuen määrän on todettu vähenevän merkittävästi heti nuoren sijaishuollon päätyttyä, vaikka nuorella olisi selkeitä tuen tarpeita. Jälkihuoltoon oikeutetuilla nuorilla ei myöskään aina ole ollut aitoa kontaktia jälkihuollon palveluihin. (Dixon & Stein 2014.)

Jälkihuollolla on tutkitusti positiivisia vaikutuksia nuorten pärjäämiseen aikuisiässä. Kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että lastensuojeluasiakkuudessa olleista nuorista ne, jotka ovat saaneet jälkihuoltoa, ovat saavuttaneet korkeamman koulutustason ja heidän työttömyysriskinsä sekä sosiaalietuuksien tarve on pienempi kuin jälkihuollon ulkopuolelle jääneillä (Backe-Hansen ym. 2014; Courtney ym. 2018). Sijaishuollosta itsenäistyneen nuoren mahdollisuudet selviytyä itsenäistymisvaiheessa ovat paremmat, jos hänellä säilyy kontakti ja luottamuksellinen suhde hänelle tukea tarjoavaan aikuiseen (Heino & Johnson 2010). Nuorille on tärkeää, että heillä on elämässään joku, joka ohjaa heitä esimerkiksi opiskeluihin ja työelämään liittyen. Merkityksellistä on, että nuorta ohjaavalla henkilöllä on auktoriteettia, hän on luotettava ja nuoren tavoitettavissa. (Hudson 2013.) Vaikutusta on myös kohtaamisen empaattisuudella ja sillä, että työntekijä pysähtyy aidosti kuuntelemaan nuorta (Inkinen & Lorenz 2022).

JÄLKIHUOLTOON OIKEUTETTUJEN NUORTEN HYVINVOINNIN RISKITEKIJÖITÄ

Lastensuojelusta itsenäistyneillä nuorilla on kohonnut riski fyysisiin sekä psyykkisiin terveyshaasteisiin (Kestilä ym. 2012; Lehmann ym. 2013). Jälkihuollon asiakkuudessa olevilla nuorilla on usein erityinen tarve mielenterveydelliselle tuelle, joka johtuu heidän elämänsä aikana kertyneistä vaikeista kokemuksista, kodin ulkopuolelle sijoittamisen tuottamasta traumasta tai näiden yhdistelmästä (Löfblom ym. 2024). Nuoruusiässä kodin ulkopuolelle sijoitetuista jopa yli puolet on ollut myös nuorisopsykiatrian asiakkaana (Heino ym. 2018). Kouluterveyskyselyn (2023) mukaan sijaishuoltoon sijoitetuista teini-ikäisistä noin kolmannes kokee mielialaan liittyviä ongelmia. Lisäksi sijaishuoltoon sijoitettujen nuorten elämäntyytyväisyys on keskimäärin ikätovereita matalampi. (Niemi & Eriksson 2023.) Yleisesti nuorten mielenterveysdiagnoosit ovat viime vuosina lisääntyneet entisestään (Gyllenberg ym. 2023), jolla on myös selkeä yhteys muun muassa kohonneeseen itsemurhariskiin. Riski on kohonnut erityisesti lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkuudessa olleilla. (Hilli ym. 2024.)

Varhainen itsenäistyminen ja muutto omaan kotiin on suomalaisessa yhteiskunnassa kulttuurinen ideaali, jota hyvinvointivaltion palvelujärjestelmä pyrkii tukemaan (Isoniemi 2017; Honkatukia ym. 2020). Lastensuojelun laitoshuoltoon sijoitetut nuoret joutuvat usein muuttamaan omilleen heti täysi-ikäistyessään eli sijaishuollon päättyessä. Vaikka asunnottomuus on Suomessa ollut laskussa, juuri nuorten osuus asunnottomista on kasvanut (Ara 2023.) Lastensuojelun asiakkuudessa olleilla nuorilla on ikäryhmäänsä korkeampi riski asunnottomuuteen (Crane ym. 2014; Courtney ym. 2018) ja jälkihuollonuorten palvelutarpeissa korostuu tuettu asuminen (Korkiamäki ym. 2024, 29). Myös mielenterveysongelmat ovat yhteydessä asunnottomuuteen ja asunnottomuus kietoutuu nuorten mielenterveyshaasteisiin (Niemi & Ahola 2017). Lastensuojelun ja mielenterveydellisen tuen tarpeessa olleiden nuorten asunnottomuusriski voidaankin nähdä korkeaksi.

Nuoruus on poikkeuksellisen altista aikaa riippuvuuksien kehittymiselle. Nuorten päihdehäiriöt ovat usein sidoksissa varhaisiin traumaattisiin tai hoivan laiminlyönnin kokemuksiin, kokemuksiin puutteellisesta vanhemmuudesta ja vanhempien sosiaalisiin ja psyykkisiin ongelmiin (Lehto-Salo 2011). Sijaishuollon asiakkuudessa olevat nuoret suhtautuvat ikäryhmänsä keskiarvoa myönteisemmin päihteisiin ja kokevat niiden saamisen käyttöönsä helpoksi. Pitkittäistarkastelussa päihteidenkäyttö on näiden nuorten

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

keskuudessa myös lisääntynyt. (Saariluoma ym. 2021.) Sijoitetuilla nuorilla päihteiden käyttöön liittyy usein eritasoista mielenterveydellistä oireilua ja lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkuudessa olleilla nuorilla päihteiden ongelmakäyttö on yleistä ja mielenterveys- ja päihdeongelmat usein toisiinsa kietoutuneita (Leinonen ym. 2024). Psykkisen oireilun juurisyiden käsittelemättömyys myös ajaa nuoria käyttämään päihteitä eräänlaisena epäterveenä itselääkinnän muotona (Leinonen ym. 2023).

Huostaanotettuina olleiden nuorten koulutustaso ja työllisyys ovat ikäryhmän keskiarvoa matalampia (esim. Heino & Johnson 2010; Backe-Hansen ym. 2014; Ristikari ym. 2016; Yliruka ym. 2020). Koulutus ja työllistyminen ovat keskeisiä väyliä yhteisöihin ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä ja työn ja koulutuksen ulkopuolelle jäävät nuoret kokevat elämänlaatunsa muita nuoria keskimäärin heikompina (Aaltonen ym. 2019). Myös mielenterveydelliset ongelmat ovat keskeinen työllistymisen haasteiden taustalla vaikuttava tekijä (Londén ym. 2023). Näin ollen mielenterveydellisen tuen tarpeessa olevien jälkihuolto- ja nuorisopsykiatrian nuorilla riski syrjäytyä työelämän ulkopuolelle voidaan nähdä kohonneena.

Suomessa perheellistyminen nähdään normatiivisena aikuisuuden merkkipaaluna. Vaikka vanhemmaksi tullaan keskimäärin yhä korkeammalla iällä, varhainen vanhemmuus koskettaa osaa itenäistyivistä nuorista (Peltola 2020) ja sen on havaittu olevan ikäryhmäänsä yleisempää jälkihuolto- ja nuorisopsykiatrian nuorilla (Cameron ym. 2018; Hipp ym. 2020). Jälkihuolto- ja nuorisopsykiatrian nuorilla vanhemmuutta on tutkittu vähän, mutta jälkihuolto- ja nuorisopsykiatrian nuoren ollessa itse vanhempi, nousee lapselle turvallisen arjen vakauttaminen jälkihuollon keskeiseksi tavoitteeksi (Yliruka ym. 2020). Jälkihuollon asiakkuudessa olevien nuorten sosioekonominen asema on usein heikentynyt, mikä altistaa heidän omat lapsensa ylisukupolviselle lastensuojelutarpeelle (Ristikari 2016). Erityisen intensiivistä tukea vanhemmuuteen tarvitsevat sellaiset perheet, joissa vanhemmilla on vakavia mielenterveydellisiä ongelmia tai päihdeongelma (Kalland & Salo 2020).

TUTKIMUSASETELMA

Tutkimus on osa Lastensuojelun sosiaalityön ja nuorisopsykiatrian yhteistutkiminen ja -kehittäminen (LANUPS) -hanketta. Hankkeen tavoitteena oli selvittää lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkuudessa olleiden nuorten palvelutarpeita ja kartoittaa heidän saamiaan palveluja. Tutkimusaineisto koostuu haastatteluista, jot-

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

ka ovat luonteeltaan narratiivisia. Nuorilla oli haastatteluissa mahdollisuus kertoa vapaamuotoisesti omaa elämäntarinaansa. Kerroksen tukena hyödynnettiin elämänjana-menetelmää (ks. Jaakola ym. 2021), joka perustui nuoren valitsemien merkityksellisten elämäntapahtumien tarinalliseen läpikäyntiin.

Haastatteluja toteutettiin yhdeksäntoista ja haastattelut olivat haastatteluhetkellä 18–27 –vuotiaita. Haastateltavat tavoitettiin yhteistyökuntien ja kokemusasiantuntijajärjestöjen kautta eri puolilta Suomea. Heistä yksi oli mies ja muut olivat naisia. Haastattelut ovat olleet sekä lastensuojelun sijoittamina, että nuorisopsykiatrian asiakkaina tai oman kokemuksensa mukaan mielenterveydellisen tuen tarpeessa. Haastattelut toteutettiin kokemusasiantuntijajärjestön tai kunnan sosiaalitoimen tiloissa, yliopistolla, haastateltavan kotona tai etäyhteyksin videoyhteydellä tai puhelimitse. Aineisto koottiin kesäkuun 2021 ja helmikuun 2022 välisenä aikana. Haastattelujen keskimääräinen kesto oli runsas tunti. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Litterointivaiheessa haastattelut pseudonymisoitiin. Tutkimus on saanut Turun yliopiston ihmistieteiden eettisen toimikunnan puoltavan lausunnon. Haastatteluihin osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen ja osallistujilta pyydettiin erillinen suostumus ennen haastattelua. He saivat kirjallisen tiedotteen haastattelun käytännöistä, osallistujien oikeuksista sekä tietojen luottamuksellisuudesta. Nämä tiedot käytiin läpi myös haastattelun alussa. Osallistujille korostettiin, että heillä on oikeus kieltäytyä vastaamasta esitettyyn kysymykseen tai keskeyttää haastattelu. Haastattelijoina toimineet tutkijat olivat koulutukseltaan sosiaalityöntekijöitä, jotka varmistivat haastattelun jälkeen, miten keskustelu oli vaikuttanut nuoren olotilaan. Nuorilla oli myös tarvittaessa mahdollisuus haastattelun jälkeiseen keskustelutukeen.

Haastattelujen pääteemoja olivat palvelukokemukset, kokemukset palvelutarpeista sekä palveluiden kehittämiskohdat. Jälkihuolto ei ollut varsinainen haastatteluteema, mutta se nousi esiin osana nuorten palvelupolkuja. Jälkihuolto terminä mainittiin selkeästi yhdeksäntoista haastattelussa. Yhteensä kuudessatoista haastattelussa nuoret kertoivat tarinoita ja kokemuksia itsenäistymisen elämänvaiheeseen liittyen. Olemme ottaneet mukaan analyysiimme kaikki nämä kuusitoista haastattelua, joissa itsenäistymisvaihe ja/tai jälkihuolto nousivat esiin. Koska nuorten elämäntarinat eivät edenneet haastatteluissa aina lineaarisesti, emme aineiston perusteella voi aina olla täysin varmoja oliko itsenäistymisen tuen kannalta merkittävä kokemus sijoittunut nimenomaan jälkihuoltoon vai jo sitä edeltäneeseen sijaishuoltoon. Tämä koskee erityisesti työntekijöihin liittyviä havaintoja, koska nuoret eivät aina spesifioineet oliko

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

kyseessä ollut juuri jälki- vai sijaishuollon työntekijä. Analysoitava aineisto oli pituudeltaan noin 200 sivua (fonttikoko 8; riviväli 1). Analyysin on toteuttanut artikkelin ensimmäinen kirjoittaja, joka ei osallistunut aineistonkeruuseen. Haastattelut toteuttaneet tutkijat ovat osallistuneet analyysiprosessiin kommentoimalla analyysin tehneen tutkijan havaintoja ja tulkintoja.

Haastatteluaineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä, jossa aineistosta esiin nousevia teemoja ohjaavat ja jäsentävät tutkimuskysymys, tutkijan tulkinnat ja valinnat (Ruusu vuori 2011). Analyysin ensimmäisessä vaiheessa koko litteroitu haastattelupuhe luettiin läpi ja koottiin tekstikatkelmat, joissa haastattavat kuvailivat jälkihuoltoon tai itsenäistymisvaiheeseen liittyviä tilanteita. Tämän jälkeen jälkihuolto- ja itsenäistymisvaihetta käsittelevä haastattelupuhe koodattiin asiakokonaisuus kerrallaan (ks. taulukko 1). Haastattelupuheesta muodostui yhdeksän alateemaa, joista taulukossa 1 on esitetty esimerkin omaisesti tiivistetysti kolme. Alateemoista muodostui analyysin edetessä kolme yläteemaa, jotka kuvasivat nuorten näkemyksiä toimivan jälkihuollon elementeistä. Teemat muodostuivat moniäänisesti, sillä kuhunkin teemaan liittyviä sisältöjä käsiteltiin useissa eri haastatteluissa. Tulososiossa sitaattien oheen on nostettu nuoren ikä todentamaan, onko nuori ollut haastateltaessa vielä jälkihuoltoikässä - aineistonkeruuaikana jälkihuollon yläikäraja oli 25 vuotta.

Taulukko 1. Esimerkki haastattelupuheen teemoittelusta.

PUHE	ALATEEMA	YLÄTEEMA
Työntekijöiden vaihtuvuuden tuomat ongelmat	Työntekijöiden pysyvyys	Työn toteuttamisen rakenteet
Hyvä luottamus pysyvään työntekijään		
Tietämättömyys omasta työntekijästä		
Puuttuva työparityöskentely	Tiedonkulku ja työparityöskentely	
Turhautuminen oman tarinan kertomiseen useaan kertaan		
Ankeat tapaamistilat, hankaloittivat tapaamisiin asettumista	Luontevat kohtaamisen tilat	
Toive viihtyisämmistä tapaamistiloista		

TUTKIMUSTULOKSET

Tuloksissamme nostamme esiin tekijöitä, jotka näyttäytyivät mielenterveydellisen tuen tarpeessa ja sijaishuollon asiakkuudessa olleiden nuorten näkökulmasta merkityksellisinä jälkihuollon toimivuuden kannalta. Tarkastelemme aihetta kolmen aineistolähtöisen sisällönanalyyssissa muodostuneen teeman kautta: työntekijöiden osaaminen, työn toteuttamisen rakenteet sekä tarjottava tuki (ks. taulukko 2).

Taulukko 2. Toimivan jälkihuollon elementit.

TYÖNTEKIJÖIDEN OSAAMINEN	TYÖN TOTEUTTAMISEN RAKENTEET	TARJOTTAVA TUKI
Kohtaamis- ja vuorovaikutustaidot	Työntekijöiden pysyvyys	Itsenäistymisen tuki
Traumatietoisuus	Tiedonkulkua ja työparityöskentelyä	Toiminnallinen ja konkreettinen työote
Päihdetyön osaaminen	Luontevat kohtaamisen tilat	Psykososiaalinen tuki

Työntekijöiden osaaminen

Nuoret korostivat jälkihuollon työntekijöiden osaamisen merkitystä. Keskiössä olivat kohtaamis- ja vuorovaikutustaidot. Nuoret toivoivat, että työntekijät suhtautuisivat nuoren tilanteeseen ymmärtäväisesti ja empaattisesti, ilman ennakko-olettamuksia ja ettei heitä syyllistetä tai heidän kokemuksiaan väheksytä. Kertomuksissa toistuivat kannustaminen ja voimavarakeskeisyys. Oheinen sitaatti kuvaa, miten työntekijän voimavarakeskeisyys on toiminut nuorta kannattelevana tekijänä:

---se on yksi hyvä asia mistä minä aina olen iloinen, että vaikka on huonoja asioita tapahtunut ja hän (sosiaalityöntekijä) tietää niistä, niin silti hän jaksaa aina minulle sanoa ja etsiä ne positiiviset asiat minun elämässä sillä hetkellä. (nuori 20v.)

Useat nuoret nostivat työntekijöistä puhuessaan terminä esiin rentouden, jolla kuvattiin työntekijän helposti lähestyttävyyttä. Rentoutta työskentelyilmapiiriin loi nuorten mielestä huumorintaju ja työntekijän samaistuttavuus. Nuoret kokivat hyväksi, että työntekijä

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

ikään kuin riisui viranomaisroolinsa ja oli valmis kohtaamaan heidät ”ihminen ihmisenä”, kuitenkin ammattitaitoisesti.

---niille on ollut jotenkin helppo puhua, varsinkin tämä jälkihuollon ohjaaja, se oli semmoinen siis hirveän pirtsakka ja huumorintajuinen ja sen kanssa oli oikeasti hauskaa. Se ei ollut semmoinen niin kuin monesti sossut on, semmoinen kauhean virallinen tai jotakin. (nuori 27 v.)

---helposti lähestyttävä ja rento ja samaistuttava. Ja se ammattimaisesti osas olla, ei nyt kaveri mut sen tyyppinen. Et on mun mielest tosi onnistunu, et joku onnistuu olemaan niin semmoinen rennon ja tutun olonen et se tuntuu et se vois olla sun kaveri. Mut sit kuitenkin onnistuu pitää semmosen ammattimaisen, mitä se vaatii. (nuori 24 v.)

Työntekijän kyky toimia joustavasti ja kohdata nuori yksilönä oli nuorille tärkeää. Nuoret nostivat esiin, miten työntekijä on toiminnallaan osoittanut olevansa aidosti kiinnostunut juuri hänen tilanteestaan. Tällaisia tekijöitä olivat muun muassa kuulluksi tulemisen kokemus, työntekijän helppo tavoittaminen sekä asioista sopiminen yhdessä. Oheinen sitaatti kuvaa nuoren arvostaneen sitä, että työntekijä oli valmis joustamaan ja huomioi konkreettisesti hänen aikataulunsa:

No siis minulla oli oma jälkihuollon ohjaaja, että sen kanssa sovittiin ne tapaamiset aina, että sen kanssa se oli joustavaa. Ne sossupalaverit oli aina tietyin väliajoin, että se nyt on ihan ymmärrettävää, että ne on silloin tietynä päivänä ja ne on silloin [naurahtaa] monen muun, että on monia muitakin nuoria kun minä niin. Mutta tavallaan se arkinen ja mitä se työ käytännössä oli, niin se oli kyllä joustavaa. Minulla oli esim. koeviikkoja, niin sitten minä pystyin sanoa, että minä luen, että ei nähdä ja tälleen. Se oli, se vaan toimi. (nuori 26 v.)

Haastatteluissa nousi esiin nuorten ajatuksia jälkihuoltotyöskenteilyn vaatimasta substanssiosaamisesta. Teemoina korostuivat etenkin päihdetyön osaaminen sekä traumatietoisuus. Nuorista osa kertoi kamppailleensa päihteiden ongelmakäytön kanssa jälkihuoltoiässä. Tämä oli vaikuttanut selkeästi nuorten elämänhallintaan itsenäistymisvaiheessa. Nuoret kokivat päihteidenkäyttöön puuttumisen edellyttävän erityisosaamista ja sen tapahtuneen jälkihuollon sijaan jossain muualla, esimerkiksi päihdetyöntekijällä.

Ihan varmasti se (jälkihuollon sosiaalityöntekijä) tiesi (päihteidenkäytöstä) mutta enhän minä sitä sille myöntänyt koskaan. (--) Sitten kun se jäi sitten pois tästä, kyllä tämä seuraavakin varmasti tiesi, että sitten minä sen kanssa hakeuduinkin takaisin sinne päihdetyöntekijälle. (nuori 27 v.)

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

-- siis se (päihteidenkäyttö) on omasta mielestä kiinni. Ei sitä pysty kukaan muu sanomaan, että nyt sinä lopetat. Ja siis siitä tulee ehkä semmoinen käsikäyttävä olo, että sitten en ainakaan lopeta, kun käsketään tai jotenkin näin, että et sinä voi määrätä mitä minä teen, vähän semmoinen. (nuori 27 v.)

Nuoret eivät kokeneet lähtökohtaisesti voineensa puhua päihteidenkäytöstä suoraan jälkihuollon työntekijöille, mutta olleivat asian olleen silti heidän tiedossaan. Nuoret toivoivat, että työntekijät ottaisivat puheeksi päihteidenkäytön kaltaisia haastavia asioita. Nuoret puhuivat traumakokemuksistaan, jotka olivat vaikuttaneet itseenäistymiseen. Valtaosa nuorista koki työntekijöiden kohdanneen heidät traumatietoisesti, ymmärtäväisesti ja sensitiivisesti. Eräs nuori nosti erikseen esiin toivoneensa, että traumakokemuksia olisi käsitelty tarkemmin. Toinen nuori kyseenalaisti sosiaalityöntekijöiden kykyä asettua jälkihuollon asiakkuudessa olevan nuoren asemaan, aidosti ymmärtää hänen tilannettaan ja traumaattisia kokemuksiaan. Tämän hän koki johtuvan sosiaalityöntekijän omasta etuoikeutetusta asemasta:

Siis sossut on vaan suoraan sanottuna suurin osa liian omassa kuplassa, et he ei tarkota pahaa, vaan he on liian omassa kuplassa. (nuori 20 v.)

Työn toteuttamisen rakenteet

Toive työntekijöiden pysyvyydestä nousi haastatteluissa esiin tois-tuvimpana tekijänä liittyen jälkihuollon toteuttamisen rakenteisiin. Työntekijöiden pysyvyys on yhteydessä luottamuksen rakentumiseen, joka on avainasemassa traumatietoisessa työskentelyssä ja sensitiivisistä aiheista kuten mielenterveyden haasteista keskusteltaessa. Haastatellut nuoret eivät aina olleet olleet edes tietoisia siitä, kuka heidän sosiaalityöntekijänsä on. Toisaalta tilanteissa, joissa nuoren ja työntekijän välinen yhteistyö ei suju, tulisi nuorten mielestä olla mahdollisuus vaihtaa työntekijää.

Ja sitten joo ne työntekijät on vaihtunut tässä näitten vuosien aikana ainakin 30 kertaa. Se on ollut semmoinen ärsyttävä asia --- varsinkin just nämä sosiaalityöntekijät, että ne tuntuu, että ne vaihtuu ihan koko ajan, kun ei enää edes tiedä kuka se on. (nuori 27 v.)

Ja ehdottomasti, mitä pidempi suhde, sen parempi. Paitsi tietty, jos ei yhtään tule toimeen, ehkä sitten muutoskin onnistuu. Kyllä semmoinen tutumpi olisi varmasti parempi. (nuori 23 v.)

Työntekijöiden pysyvyyden hyötyjä nuoret perustelivat myös sekä heidän että työntekijöiden ajallisilla resursseilla, kun samoja asioita

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

ei tarvitsisi läpikäydä useasti. Esiin nousi myös tiedonkulun haasteita työntekijöiden välillä. Nuoret olivat kokeneet, että työskentelyn eteneminen on yhden ammattilaisen varassa ja hänen poissaolonsa haavoittaa näin ollen prosessia vakavasti. Oheinen sitaatti kuvastaa, miten nuori koki, että työntekijän poissaolo tarkoitti, ettei kukaan kyennyt auttamaan häntä:

Kun minä sanon jälkihuollon ohjaajalle, että minä tarvitsen nyt minun sossulta tämän päätöksen ja se on "aa sinä et tiedä, niin joo se on saikulla", sitten minä olen että "no ei perse, en minä nyt ala odottaa niin kauaa sitten". Minä soitan jonnekin ja ne sanoo minulle "no kuka sinun sossu on?". Minä oon silleen, että no sanon nimen. No ne on "no kuka sen työpari sinulle on?". Minä olen "ei minulla ole semmoista". Se on aina vähän haastavaa, kun tulee semmoinen. Hän yhtäkkiä lähtee, niin minä olen heti "ei, et sinä voi tehdä minulle näin". Joka kerta kun se on lähtenyt saikulle, niin meikä on aina hajottanut minun koko elämän. (nuori 20 v.)

Rakenteellisena tekijänä keskusteluissa nousivat esiin myös tilat, joissa jälkihuollon kohtaamisia toteutettiin. Nuoret toivoivat tiloilta viihtyisyyttä, joka helpottaisi nuoren asettumista työskentelyyn. Myös tilakysymysten osalta mainittiin joustavuus ja toive siitä, etteivät tapaamiset toteutuisi virallisissa toimistotiloissa vaan nuorelle luontaisissa, tutuissa ympäristöissä. Usean nuoren kertomuksissa nousi esiin kokemus palaverien virallisen luonteen negatiivisesta vaikutuksesta.

Voisi olla vähän rennompaa ja ehkä ne itse tilaisuudet saisi kanssa olla vähän rennompia. Että se oli semmoinen, pyöreän pöydän ääressä istumista, semmoista pönöttämistä. Ja mulla on mennyt varmaan kaikki ohi, mitä siellä on edes puhuttu, kun mä inhoan tuommoisia. (nuori 23 v.)

Tarjottava tuki

Jälkihuollon ensisijaisena tavoitteena on tukea nuoren itsenäistymistä ja tämä oli haastateltavien kohdalla toteutunut. Esiin nousi kuitenkin toive ja tarve itsenäistymiseen liittyvän tuen tarjoamisesta jo ennen täysi-ikäistymistä ja varsinaista jälkihuoltoa. Muutos tiukkaan rajoitetusta sijaishuollosta täysi-ikäistymisen tuomaan vapauteen oli nuorten mielestä ollut välillä huomattava. Nuoret mainitsivat positiivisia kokemuksia mahdollisuuksista muuttaa itsenäistymisasuntoon jo ennen täysi-ikäistymistä. Toisaalta mahdollisuus lisääntyneeseen vapauteen sijaishuollon aikana saattoi heikentää nuoren yhteyttä sijaishuoltopaikkaan ja sieltä saatavaan tukeen.

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

Mä olin tosi itsenäinen jo siinä vaiheessa. Mä olin varmaan 17, kun mä siirryin eka semmoiselle itsenäistymisosastolle, sitten mä olin siellä hetken aikaa, en kovin kauaa, kunnes mä sain siitä ns. samasta pihapiiristä semmoisen mummomökin, se oli mun itsenäistymisasunto. Sitten mä asuin siellä ja ei mua kyllä kauheasti sitten enää näkynyt. (nuori 23 v.)

Haastatteluaineistossa näyttäytyi nuorten toive tarjottavan tuen konkreettisuudesta ja toiminnallisuudesta. Eräs nuori kertoi tuen olleen ”ihan vaan jutustelua” mutta ”joku tekeminen olisi voinut olla ihan hyvä”. Toiminnallisuus voi myös auttaa mielenterveyshaasteista kärsiviä nuoria psyykkisen stressin käsittelyssä ja edistää sitä kautta koettua mielenterveyttä. Parhaimmillaan kokemukset jälkihuollon tarjoamasta tuesta olivat hyvin käytännönläheisiä, kuten se, että nuorta oli autettu asunnon hankinnassa tai arjen käytöjen järjestämisessä. Nuoret kokivat, että yhteydenotto jälkihuoltoon johti välittömästi asioiden etenemiseen parempaan suuntaan vaikeissakin tilanteissa.

Ja just silloin mun äiti kuoli, niin hän (jälkihuollon ohjaaja), en mä tiennyt mistään vitun hautajaisten järjestämisestä yhtään mitään, niin hän kyllä suunnilleen piti kädestä, tehtiin tosi paljon yhdessä ja haettiin kaikkea. (nuori 23 v.)

---mä otin sosiaalityöntekijään yhteyttä tähän jälkihuollon puolelta, ja sanoin, että nyt tilanne on se, että mä tarviin apua. --- No ehkä isoin syy mikä oli silleen, että mä olin niin huonossa kunnossa taas, että mä tarvitsin sitä apua. Ja mä tiesin että kun mä sinne sosiaalitoimeen soitan, niin mä saan sen avun heti. Eikä silleen, että mä saan sen monen, monen kuukauden päästä. (nuori 21 v.)

Toisaalta esiin nousi kokemuksia, jolloin tuen oli toivottu vielä konkreettisemmin vastaavan nuoren yksilöllisiin tarpeisiin. Osa haastatteluista oli jälkihuollon aikana saanut lapsen, joka herätti toiveita avusta ja tuesta lapsiperhearkeen. Vanhemmaksi tulleet nuoret olivat kokeneet, ettei palvelujärjestelmä mukautunut heidän elämäntilanteeseensa nuorena vanhempana, kuten seuraava sitaatti kuvaa:

Mutta kyllä mä sanoisin siitä, että sitä lastenhoitotukea olisi tarvinnut. --- Ja semmoistahan siis ei ole olemassa lastensuojelussa ollenkaan, ellei sitten maksusitoumuksella jotain MLL:n juttuja, mutta niitä ei ainakaan jälkihuollosta saa. Olen kysynyt aikaisemminkin. Tai siis tässä sen jälkeen, kun olin opiskellut ja olin työelämässä ja kysyin jälkihuollosta, että ”Voisitteko te tukea mun jaksamista jollain semmoisella, että mä pääsisin harrastamaan, niin kuin kerran viikossa jotain. Niin te voisitte maksaa lastenhoitajan sille ajalle.”,

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

niin ei ole mahdollista. Harrastukset voidaan maksaa, mutta ei sitten siellä käymistä. (nuori 22 v.)

Nuoret toivat ilmi tarvetta psykososiaaliseen tukeen. Toimiva ja kannustava vuorovaikutus jälkihuollon työntekijöiden kanssa saatettiin kokea psykososiaaliseksi tueksi, mutta usean nuoren kertomuksessa nuorta auttaneeksi tukimuodoksi mainittiin terapia. Nuoret kokivat tärkeänä jälkihuollon kautta saadun avun ja tuen terapian mahdollistamisessa. Oheisissa sitaateissa nousee esiin jälkihuollon aktiivisuus nuoren mielenterveyspalveluihin pääsystä.

Siitä alkoi asiat taas järjestymään. Mä sain terapiaa ja mä sain oikeanlaisen lääkityksen tähän mun masennukseen. Jälkihuolto oli siinä tosi aktiivisesti ja on tosiaan vieläkin, vaikka omillani asunkin jo, niin on tosi aktiivisesti tukena. (nuori 21 v.)

Mä olen koittanut hakea B-lausuntoa terapiaa varten, niin julkinen terveydenhuolto oli sitä mieltä, että mä en tartte terapiaa, niin jälkihuolto sanoi, että he koittaa nyt tukea mua parhaansa mukaan ja (kaupunki) tukee mulle nytten näitä terapian alkukäyntejä, että edes jotain saisi, korjattua. (nuori 21 v.)

Nuoret toivoivat, että jälkihuollon tukea olisi tarjottu heille aktiivisesti, kuitenkin tyrkyttämättä. He eivät välttämättä itse olleet halunneet tai kehdanneet tuoda ilmi tuen tarpeitaan. Nuoret toivoivat, ettei heiltä odotettaisi suuria muutoksia nopealla aikataululla vaan työskentely etenisi askel kerrallaan. Osa nuorista oli kokenut vahvaa pärjäämisen tarvetta itsenäistymisvaiheessa ja pelännyt epäonnistumista.

En (pyytänyt apua). Koska se olisi tarkoittanut, että mä tarvitsen jotain apua, joka olisi sitten tarkoittanut, että mä en pärjää. Ja mulla oli hirveä todistamisen tarve, että totta kai mä pärjään, koska kaikki epäili mua. (nuori 22 v.)

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä artikkelissa tarkastelimme jälkihuollon tukea sellaisten nuorten kokemana, joilla on lastensuojelun ohella ollut tarve mielenterveydelliselle tuelle. Nuoret kokivat jälkihuollolla olleen positiivista vaikutusta itsenäistymisen elämänvaiheeseen ja he olivat saaneet jälkihuollon kautta tukea tarvitsemiensa mielenterveyspalvelujen piiriin pääsemisessä. Nuoret pitivät merkityksellisenä, että kynnys avun saamiseen jälkihuollosta oli mahdollisimman matala. Tähän vaikuttivat ennen kaikkea työntekijöiden vuorovaikutus- ja kohtaamistaidot, työskentelyn konkreettisuus sekä pysyvät asiakas-työn-

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

tekijäsuhteet. Kuten todettua, jälkihuollon asiakkuudessa olevilla nuorilla on usein tarve mielenterveydelliselle tuelle. Niinpä näemme, että nuorten esiin nostamat tekijät tulisi huomioida kokonaisuudessaan jälkihuollon kehittämistyössä, toki erityistä huomioita niihin tulisi kiinnittää, jos nuorella on mielenterveydellisiä ongelmia.

Jälkihuollon työntekijöiden substanssiosaamiseen liittyvät tuloksemme antavat viitteitä siitä, millainen lisäkouluttautuminen juuri jälkihuollon työntekijöiden kohdalla olisi tärkeää. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokevat osaamispuutteita mielenterveydellisessä osaamisessa, traumatietoisuudessa sekä päihdetyön osaamisessa (Jaakola ym. 2024). Samat teemat näyttäytyvät johtavien työntekijöiden näkemyksissä jälkihuollon henkilöstön koulutustarpeista (Hirschovits-Gerz ym. 2022). Aineistossamme tarve edellä mainitun kaltaiselle osaamiselle korostui nuorten mielenterveys- haasteiden ja päihteidenkäytön linkittyessä vahvasti toisiinsa. Nuoret kokivat tärkeäksi traumaattisten kokemustensa sensitiivisen kohtaamisen sekä puheeksioton liittyen päihteiden käytön ongelmiin, joista he eivät itse puhuneet työntekijöille suoraan. Nuoret toivoivat mahdollisuutta työstää kokemuksiaan työntekijän kanssa, vaikka eivät olleet sitä ääneen sanoneet. Jälkihuollon työntekijöillä tulisi olla valmiudet tunnistaa nuoren trauma ja mielenterveydellisen tuen tarve. Sosiaalialan ammattilaisten yritysten puuttua nuorten päihteidenkäyttöön on tutkittu kääntyvän toisinaan itseään vastaan lisäten nuoren uhmakkuutta ja vastakkainasettelua nuoren ja työntekijän välillä (Väyrynen 2009). Nuorten kanssa toteutettava päihdetyö vaatiikin erikoistunutta ammatillisuutta, jonka vahvistaminen jälkihuollossa olisi tutkimustulostemme nojalla tärkeää.

Työntekijöiden kohtaamis- ja vuorovaikutustaitojen osalta esiin nousi aiemman tutkimuksen tavoin (Inkinen & Lorenz 2022) nuorten halu kokea tullessa kuulluksi. Mielenterveydelliset haasteet aiheuttavat usein muutoksia ajattelussa, tunteissa ja kognitiivisessa toiminnassa (Vorma ym. 2020), joka voi vaikuttaa myös nuoren kokemukseen kuulluksi tulemisesta. Nuoret korostivat kohtaamisten yksilöllisyyttä ja työntekijän joustavuutta, jonka koettiin lisänneen kohtaamisten avoimuutta ja inhimillisyyttä. Norjalaisessa jälkihuoltutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden joustavuuden on tunnistettu olevan tilannekohtaista. Se, että sosiaalityöntekijä hyödyntää joissain tilanteissa yksilökohtaista harkintaa, ei poissulje sitä, että joissain päätöksissä hän vetoaa yksilön tilanteen sijaan ohjeisiin ja säännöksiin. (Oterholm 2018.) Haastattelemamme nuoret kokivat, että työntekijöiden tavassa toteuttaa yksilökohtaista harkintaa on eroja. Nuoret olivat huolissaan työskentelyn mahdollisesta suunnanmuutoksesta, mikäli työntekijä vaihtuu. Tämä korosti nuorten

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

toivetta pysyviin työntekijöihin, joka on tutkitusti myös mielenterveyspalveluissa nuorten palvelukokemuksen myönteisyyttä vahvistava tekijä (Löfblom ym. 2024). Jälkihuollossa, kuten kaikessa lastensuojelun sosiaalityössä, tulisi kiinnittää erityistä huomiota tuen yhdenvertaisuuteen, kuitenkin samalla huomioiden mielenterveyden tuen tarpeessa olevien nuorten erityistilanteet sekä työntekijöiden yksilökohtaisen harkinnan mahdollisuudet.

Jälkihuollon toteuttamisen rakenteiden osalta keskeistä on panostaa työn pitovoimatekijöihin pysyvien ja jatkuvien työntekijä-asia-kassuhteiden mahdollistamiseksi. Tuloksemme tukevat aiempia tutkimushavaintoja (Inkinen & Lorenz 2022) siitä, että jälkihuollon työntekijän vaihtuminen haastaa nuoren luottamusta ja sitä kautta nuoren uskallusta puheeksiottoon. Palvelurakenteita tulisi kehittää niin, ettei työntekijän vaihtuminen tai poissaolo vaaranna nuoren mahdollisuuksia apuun ja tukeen. Yksi ratkaisu tähän olisi riittävä resursointi, joka mahdollistaa työparityöskentelyn jokaisen nuoren kohdalla, mutta myös päivystysluonteisuuden lisäämisen jälkihuollossa. Jos oma työntekijä on poissa, olisi nuoren mahdollista ottaa yhteyttä matalalla kynnyksellä päivystävään työntekijään akuuteissa tilanteissa. Nuoret kokivat kohtaamisten onnistumisten osalta keskeisiksi myös fyysiset tilat, joissa he työntekijöitä tapaavat. Tilojen toivottiin olevan viihtyisiä ja tapaamisten toteutuvan nuorille luontaisissa ympäristöissä. Mielenterveyshaasteista kärsivän nuoren kynnyksen poistua omasta elinpiiristään voi olla korkea.

Tuloksemme tukevat jo aiemmin paikannettua (esim. Inkinen & Lorenz 2022) tarvetta kehittää itsenäistymisen tuen osalta yhteistyötä lastensuojelun avo-, sijais- ja jälkihuollon välillä. Nuoret kokivat, että itsenäistymisen tukityöskentely tulisi aloittaa hyvissä ajoin ennen täysi-ikäistymistä. Jälkihuollon osaamista ja kykyä tunnistaa nuoren mielenterveydellisen tuen tarpeita sijoituksen jälkeen tulisikin vahvistaa avo- ja sijaishuollossa, jossa nuorten kanssa työskennellään aikuistumisen kynnyksellä. Sijaishuollosta omaan asuntoon muuttamisen siirtymävaihe on hyvin kriittinen, ottaen huomioon tutkimamme asiakasryhmän kohonneen asunnottomuusriskin. Yhteistyön näkökulmasta on tärkeää huomioida myös jälkihuollon ja mielenterveyspalveluiden rajapinta. Toimiva yhteistyö asiakkaan eri palvelujen välillä on ensiarvoisen tärkeää muun muassa itsemurhien ehkäisemisessä (Vorma ym. 2020), johon tutkimamme asiakasryhmän riski on niin ikään kohonnut (Hilli ym. 2024).

Tarjottavan tuen osalta nuorille tärkeää oli tuen konkreettisuus. Sijaishuollosta itsenäistyneet nuoret kohtaavat tutkitusti taloudellisia haasteita ja kokevat arjessaan epävarmuutta erityisesti rahankäy-

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

tön suhteen (Törrönen & Vauhkonen 2012). Jälkihuoltoon yhdistetty lastensuojelulain mukainen taloudellinen tuki (LSL 2007/417, 76–77§). On yllättävää, ettei taloudellinen tuki noussut tuloksissamme esiin. Päinvastoin eräs nuori ilmaisi suoraan toivoneensa, että jälkihuolto olisi ollut ”jotain muutakin kuin taloudellista tukea”. Raha ei siis haastattelemiemme nuorten kohdalla ollut keskeinen motivaattori jälkihuollon vastaanottamiselle. Mielenterveydellistä tukea tarvinneiden nuorten kohdalla esiin nousi kuitenkin tietynlainen julkisen vanhemman tai puolestapuhujan rooli, jossa sosiaalityöntekijä mahdollisti, välillä myös taloudellisesti, että nuori saa tarvitsemansa avun ja palvelut, kuten terapian.

Tutkimuksen keskeiset rajoitteet liittyvät aineistoon. Haastattelut painottuivat nuorten sijaishuoltokokemuksiin eikä jälkihuoltoa käsitelty kaikissa haastatteluissa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivät nämäkin nuoret olisi voineet pitää jälkihuoltoa tärkeänä, sillä nuori sai itse valita, mitä palveluja halusi kuvata. Haastatteluissa ovatkin saattaneet korostua erityisen pysyvän muistijäljen jättäneet negatiiviset kokemukset, neutraaliksi koettujen sijaan. Aiemman tutkimustiedon nojalla herää kuitenkin huoli, oliko kaikilla nuorilla ollut tasaveroinen mahdollisuus jälkihuollon tukeen ja oliko tätä tukea avattu heille riittävästi. Lisäksi aineistomme rajoitteena tulee huomioida, että valtaosa haastatelluista oli naisia.

Tulostemme perusteella mielenterveydellistä tukea tarvitsevien nuorten kohtaaminen jälkihuollossa edellyttää kehittämistyötä sekä työntekijä-, organisaatio- että palvelujärjestelmätasolla. Työntekijöiltä vaaditaan erityisosaamista ja samalla organisaation tulee mahdollistaa riittävän vahva resursointi. Lisäksi palvelujärjestelmän tulee vastata nuorten tuen tarpeisiin. Näin ollen emme näe perusteltuna vuoden 2024 alusta voimaan tulleen lakimuutoksen pyrkimystä siihen, että jälkihuoltoon nuorten tuki siirrettäisiin enenevässä määrin osaksi aikuissosiaalityötä. Oheiseen sitaattiin tiivistyvät sekä erään nuoren onnistunut kokemus jälkihuollosta että tutkimustulostemme ydin siitä, miten jälkihuolto parhaimmillaan tukee nuoria itsenäistymisen elämänvaiheessa. Nuoret toivovat ennen kaikkea tukea ja turvaa osaavilta ja luotettavilta työntekijöiltä, jotka ovat heidän tavoitettavissaan:

Se on iha wörtti. Ite tykkäsin, oli aika lepposta. Siin on se tuki ja turva. Jos on joku ongelma niin ei tarvi ku soittaa ja sopii aika, nähdään ja katotaan se juttu, ja pyöritellään ympäri --- tosi yksinkertasta. (nuori 20v.)

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

KIRJALLISUUS

- Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti & Myllylä, Martta (2019) Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten koettu hyvinvointi. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (3), 301–311.
- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus Ara (2023) *Asunnottomat 2022. Selvitys 2/2023*. Helsinki: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus Ara.
- Backe-Hansen, Elisabeth & Madsen, Christian & Kristofersen, Lars B. & Hvinden, Bjørn (2014) *Barnevern I Norge 1990–2010: En Longitudinell Studie*. Oslo: NOVA, Norsk instituttfor forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakketeig, Elisiv & Backe-Hansen, Elisabeth (2018) Agency and flexible support in transition from care: learning from the experiences of a Norwegian sample of care leavers doing well. *Nordic Social Work Research* 8 (1), 30–42. <https://doi.org/10.1080/2156857x.2018.1518815>
- Cameron, Claire & Hollingworth, Katie & Schoon, Ingrid & van Santen, Eric & Schröer, Wolfgang & Ristikari, Tiina & Heino, Tarja & Pekkarinen, Elina (2018) Care leavers in early adulthood: How do they fare in Britain, Finland and Germany? *Children and Youth Services Review* 87, 163–172. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.02.031>
- Courtney, Mark & Okpych, Nathanael & Park, Sunggeun (2018) *Report from CalYOUTH: Findings on the Relationship between Extended Foster Care and Youth's Outcomes at Age 21*. Chicago: University of Chicago.
- Crane, Phil & Kaur, Jatinder & Burton, Judith (2014) *Homelessness and leaving care: The experiences of young adults in Queensland and Victoria, and implications for practice*. Homelessness Research Collaboration. Brisbane: Queensland University of Technology.
- Dixon, Jo & Stein, Mike (2014) *Still A Bairn? Throughcare & Aftercare Services in Scotland, Final Report*. Edinburgh: Scottish Executive Health Department.
- Forsell, Martta & Kuoppala, Tuula (2024) *Lastensuojelu 2023. Tilastoreportti 19/2024*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Gyllenberg, David & Bastola, Kalpana & Yunus, Wan Mohd Azam Wan Mohd & Mishina, Kaisa & Liukko, Emmi & Kääriälä, Antti & Sourander, Andre (2023) Comparison of new psychiatric diagnoses among Finnish children and adolescents before and during the COVID-19 pandemic: A nationwide register-based study. *PLOS Medicine* 20 (2), e1004072. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1004072>
- HE 56/2023. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain sekä varhaiskasvatustlain 6 ja 60§:n muuttamisesta.
- Heino, Tarja & Johnson, Marianne (2010) Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) *Perhepiirisä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 266–287.
- Heino, Tarja & Forsell, Martta & Eriksson, Pia & Känkänen, Päivi & San-

Salonen, Kaittä, Alin, Leinonen & Anis

- talahti, Päivi & Tapiola, Mia (2018) Lastensuojelun, lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian yhteiset asiakkaat – yhteinen vastuu. THL – Päätösten tueksi 50/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hermanson, Elina & Sajaniemi, Nina (2018) Nuoruuden kehitys - mitä tapahtuu pinnan alla? Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 134 (8), 843–849.
- Hilli, Petri & Kaittä, Anniina & Alin, Minna & Karukivi, Max & Pahkala, Sanna (2024) Lastensuojelun sijaishuollon ja lasten- ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkaiden kustannukset: Palvelukustannukset, etuusmenot ja menetetyt verotulot 25 ikävuoteen saakka. Yhteiskuntapolitiikka 89 (5–6), 512–520.
- Hirschovits-Gerz, Tanja & Weckroth, Niina & Ikonen, Veera & Heino, Tarja (2022). Lastensuojelun jälkihuolto. Teoksessa Tanja Hirschovits-Gerz, Niina Weckroth & Tarja Heino, (toim.) Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Raportti 002/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 28–31.
- Honkatukia, Päivi & Kallio, Jenni & Lähde Miia & Mölkänen, Jenni (2020) Omana itsenä osa yhteiskuntaa - Itsenäistyvät nuoret aikuiset kansalaisina. ALL-YOUTH-tutkimushanke. Helsinki: Punaisen Ristin Nuorten turvatalo.
- Hudson, Angela (2013) Career mentoring needs of youths in foster care: voices for change. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing* 26 (2), 131–137. <https://doi.org/10.1111/jcap.12032>
- Höjer, Ingrid & Sjöblom, Yvonne (2010) Young people leaving care in Sweden. *Child & Family Social Work* 15 (1), 118–127. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00661.x>
- Inkinen, Helena & Lorenz, Roosa (2022) Nuorten kokemuksesta nousevia kehittämistoiveita lastensuojelun jälkihuoltoon. Teoksessa Tanja Hirschovits-Gerz, Niina Weckroth & Tarja Heino, (toim.) Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Raportti 002/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 32–39.
- Isoniemi, Henna (2017) European Country Clusters of Transition to Adulthood. *Annales Universitatis Turkuensis, sarja B* osa 431. Turku: Turun yliopisto.
- Jaakola, Anne-Mari & Kaittä, Anniina & Linnossuo, Outi & Laitinen, Minna & Valta, Reeta & Ylönen, Oona (2021) Elämänjana lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä. *Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisu* 2. Turku: Turun yliopisto.
- Jaakola, Anne-Mari & Karttunen, Teija & Svenlin, Anu-Riina (2024) Sosiaalityöntekijöiden osaaminen ja lapsen kehitystieto tilannearvioinnissa. Teoksessa Johanna Kiili, Anne-Mari Jaakola, Merja Anis, Tuuli Lamponen & Elina Stenvall (toim.) Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö. Helsinki: Gaudemus, 107–121.

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

- Kalland, Mirjam & Salo, Saara (2020) Vanhemmuuden tukeminen vauva- ja lapsiperheissä. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 136 (8), 891–897.
- Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantalutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (6), 599–620.
- Korkiamäki, Riikka & Tuija Eronen & Johanna Hedman & Tuija Pakarinen & Auli Pohjolainen & Saara Saukkola & Elina Stenvall & Pirjo Turtiainen & Nina Vanhatalo & Tarja Vierula & Niina Vuoristo (2024) Hyvää jälkeä – Jälkihuolto siirtymänä ja aikuistumisen tukena uudistuvassa palvelujärjestelmässä (VTR) -hankkeen loppuraportti. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Laki lastensuojelulain muuttamisesta 542/2019.
- Lastensuojelulaki 2007/417.
- Lehmann, Stine & Havik, Odd & Havik, Toril & Heiervang, Einar (2013) Mental disorders in foster children: a study of prevalence, comorbidity and risk factors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* 7 (39), PMID 24256809. <https://doi.org/10.1186/1753-2000-7-39>
- Lehto-Salo, Pirkko (2011) Koulukotisijoitus - nuoren toinen mahdollisuus? Mielenterveyden häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 414. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Leinonen, Leena & Kaittila, Anniina & Alin, Minna (2023) Lastensuojelun sijaishuollon asiakkaina olleiden nuorten kokemuksia oikeudesta mielen-terveys- ja päihdepalveluihin. Teoksessa Annaleena Aira, Merike Helander, Elina Pekkarinen & Terhi Tuukkanen (toim.) *Terveys ja lapsen oikeudet. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2023:7*, 164—175. Helsinki: Lapsiasiavaltuutettu.
- Leinonen, Leena & Kaittila, Anniina & Alin, Minna & Vornanen, Riitta & Kraav, Siiri-Liisi & Karukivi, Max & Anis, Merja (2024) Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkaiden palvelupolut. Palvelusiirtymien sillat ja karikot. Teoksessa Johanna Kiili, Anne-Mari Jaakola, Merja Anis, Tuuli Lamponen & Elina Stenvall (toim.) *Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 176–194.
- Londén, Pia & Peltosalmi, Juha & Typpö, Linda (2023) Työllisyys. *Sosiaalibarometri 2023:1*. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Löfblom, Katariina & Kaittila, Anniina & Leinonen, Leena & Alin, Minna & Kraav, Siiri-Liisi & Vornanen, Riitta & Karukivi, Max & Anis, Merja (2024) Nuorten kokemukset mielen-terveyden tuesta sijaishuollon aikana. Teoksessa Markku Jahnukainen & Timo Harrikari (toim.) *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 173–202.
- Niemi, Veera & Ahola, Elina (2017) Pathways between housing and homelessness of young income support recipients in Helsinki, Finland. *European Journal of Homelessness* 11 (2), 39–61.

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

- Niemi, Minna & Eriksson, Pia (2023) Sijoitettuna asuvien peruskouluikäisten kokemuksia terveydestä, päihteistä, väkivallasta ja palveluista. Tutkimuksesta tiiviisti 53/2023. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Oterholm, Inger (2018) Limitations of aftercare. *Nordic Social Work Research* 8 (1), 43–53. <https://doi.org/10.1080/2156857x.2018.1463283>
- Paulsen, Veronika & Berg, Berit (2016) Social Support and Interdependency in Transition to Adulthood from Child Welfare Services. *Children and Youth Services Review* 68, 125–131. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.07.006>
- Paulsen, Veronika, Wendelborg, Christian, Riise, Anne, Berg, Berit, Tøsebro, Jan, & Caspersen, Joakim (2020) Ettervern –en god overgang til voksenlivet? Helhetlig oppfølging av ungdom med barnevernerfaring. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Peltola, Marja (2020) Ihan tavallinen äiti: Nuoret äidit ja vanhemmuuden neuvottelut. Teoksessa: Tiina Valkendorff & Ella Sihvonen (toim.) Nuorten perheet ja läheissuhteet: Nuorten elinolot -vuosikirja 2020. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 143–159.
- Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016) Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. Raportti 9/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Ruusuvuori Johanna & Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti (2011) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa: Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–36.
- Saariluoma, Lotta & Heino, Tarja & Eriksson, Pia & Utriainen, Siiri (2021) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja teini-ikäisten väkivaltakokemukset sekä päihteiden käyttö. Tutkimuksesta tiiviisti 73/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Salenius, Maria (2021) Jälkihuollon asiakkaana olevien nuorten palvelupolut –teemafoorumi. Kuntaliitto 14.6.2021. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Salenius_teemafoorumin%20avaus%20140621pptx.pdf. Luettu 30.1.2025.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2023) Lastensuojelun käsikirja. Kokemusasiantuntijat lastensuojelussa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Törrönen, Maritta & Vauhkonen, Teemu (2012) Itsenäistyminen elämänvaiheena. Osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Helsinki: SOS-Lapsikylä.
- Vorma, Helena & Rotko, Tuuli & Larivaara, Meri & Kosloff, Anu (2020) Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Salonen, Kaittila, Alin, Leinonen & Anis

Väyrynen, Sanna (2009) Nuorten kokemuksia huumeidenkäyttöön puuttumisesta. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Virokannas (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusseura, julkaisu 96. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 107–123.

Yliruka, Laura & Kantoluoto, Anne & Heino, Tarja & Laine, Terhi & Hipp, Tiia (2020) Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

English Summary

Sanni Salonen & Anniina Kaittila & Minna Alin & Leena Leinonen & Merja Anis: Aftercare supporting youth with mental health needs in their transition to independence

The transition from childhood to adulthood is a phase during which a young person needs support and guidance from their immediate surroundings. The need for help and support becomes even more significant if the adolescent has faced traumatic experiences or psychological challenges in childhood. This article examines the role of aftercare in supporting the transition to independence and adulthood for those young people who have been placed under child protection and have required psychiatric support. The article is based on qualitative narrative interview data collected in 2021–2022. We examine the role of aftercare in supporting young people as they begin their independent lives after placement in foster care, and identify key factors from the perspective of young people's experiences that contribute to effective aftercare. The study's findings highlight factors related to the skills and competencies of the workers, the structures of service implementation, and the forms of support offered, all of which affect the effectiveness of aftercare from the young people's perspective. The most crucial factors for effective aftercare identified in the study include the stability of workers, the atmosphere of interactions, the professional competence of the workers, and the possibility of receiving concrete help and support.